

Promjene stavova prema braku i obitelji i njihov utjecaj na obiteljsku politiku

Takač, Donata

Master's thesis / Diplomski rad

2025

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:364036>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Donata Takač

**PROMJENE STAVOVA PREMA BRAKU I OBITELJI
I NJIHOV UTJECAJ NA OBITELJSKU POLITIKU**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2025.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA
SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ SOCIJALNA POLITIKA

Donata Takač

PROMJENE STAVOVA PREMA BRAKU I OBITELJI
I NJIHOV UTJECAJ NA OBITELJSKU POLITIKU

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof.dr.sc. Zoran Šućur

Zagreb, 2025.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. BRAK I OBITELJ	2
2.1. Deinstitutionalizacija braka	4
2.2. Utjecaj modernizacije, globalizacije i individualizacije na obiteljske odnose	5
2.3. Emancipacija žena i promjena rodni uloga	6
3. PREGLED PROMJENA STAVOVA PREMA BRAKU I OBITELJI (na temelju EVS, WVS i ISSP)	8
3.1. Stavovi o važnosti obitelji	9
3.2. Stavovi o zastarjelosti institucije braka	10
3.3. Stavovi o važnosti djece za uspješan brak	11
3.4. Stavovi o odrastanju djece s majkom koja radi	12
3.5. Stavovi o jednoroditeljstvu	13
3.6. Stavovi o izvanbračnim zajednicama	14
3.7. Kratki osvrt na istraživačke rezultate o promjenama stavova prema braku i obitelji	14
4. UTJECAJ PROMJENA STAVOVA PREMA BRAKU I OBITELJI NA OBITELJSKE POLITIKE	16
4.1. Utjecaj promjena stavova prema braku i obitelji na obiteljsku politiku u europskim zemljama	19
4.2. Utjecaj promjena stavova prema braku i obitelji u hrvatskom društvu na formiranje i razvoj obiteljske politike	20
5. KRATKI OSVRT NA RAZVOJ OBITELJSKE POLITIKE U HRVATSKOJ	22
6. IZAZOVI I PERSPEKTIVE OBITELJSKE POLITIKE U HRVATSKOJ	24
7. ZAKLJUČAK	26
POPIS TABLICA	28

LITERATURA.....	29
-----------------	----

Promjena stavova prema braku i obitelji i njihov utjecaj na obiteljsku politiku

Promjene stavova prema braku i obitelji posljednjih desetljeća rezultat su složenih društvenih, ekonomskih i kulturnih transformacija. Tradicionalni modeli obitelji, u kojima su brak i roditeljstvo bili univerzalno očekivani, postupno su se prilagodili novim okolnostima. Sve veća prihvaćenost alternativnih oblika zajedništva, poput kohabitacije i samohranog roditeljstva, smanjenje stope sklapanja brakova te povećanje broja razvoda ukazuju na značajan odmak od tradicionalnih normi. Ove promjene neizbježno utječu na oblikovanje obiteljske politike, koja se mora prilagoditi novim društvenim realnostima i potrebama građana.

Uspješne obiteljske politike danas uključuju fleksibilne roditeljske dopuste, financijsku podršku obiteljima s djecom, kvalitetnu i dostupnu skrb za djecu te mjere za ravnotežu između poslovnih i obiteljskih obveza. U Hrvatskoj, ključni izazovi obiteljske politike uključuju nisku stopu nataliteta, demografski pad, iseljavanje mladih obitelji, nesigurne uvjete zapošljavanja te nejednak pristup vrtićima i predškolskom obrazovanju. Iako postoje različite mjere za poticanje rađanja i financijsku pomoć roditeljima, one nisu uvijek dovoljno prilagođene suvremenim potrebama obitelji. Poseban izazov predstavlja osiguravanje ravnopravnosti spolova u obiteljskim i profesionalnim obavezama, kao i pružanje podrške ranjivim skupinama, uključujući samohrane roditelje i obitelji s nižim prihodima.

Obiteljska politika mora prepoznati raznolikost obiteljskih struktura i osigurati podršku svim građanima kroz učinkovite i prilagođene mjere. Samo održive i dugoročne obiteljske politike mogu doprinijeti demografskoj revitalizaciji, poboljšanju kvalitete života obitelji i stvaranju stabilnog društvenog okruženja u budućnosti.

Ključne riječi: promjena stavova, brak, obitelj, obiteljske politike

Changing attitudes towards marriage and family and their impact on family policy

Changes in attitudes towards marriage and family in recent decades are the result of complex social, economic, and cultural transformations. Traditional family models, in which marriage and parenthood were universally expected, have gradually adapted to new circumstances. The growing acceptance of alternative forms of partnership, such as cohabitation and single parenthood, the decline in marriage rates, and the increase in divorces indicate a significant shift away from traditional norms. These changes inevitably influence the shaping of family policy, which must adapt to new social realities and the needs of citizens.

Successful family policies today include flexible parental leave, financial support for families with children, high-quality and accessible childcare, and measures to balance work and family responsibilities. In Croatia, the key challenges of family policy include a low birth rate, demographic decline, the emigration of young families, job insecurity, and unequal access to preschools and early childhood

education. Although various measures exist to encourage childbirth and provide financial assistance to parents, they are not always sufficiently adapted to the contemporary needs of families. A particular challenge is ensuring gender equality in family and professional responsibilities, as well as providing support to vulnerable groups, including single parents and low-income families.

Family policy must recognize the diversity of family structures and provide support to all citizens through effective and adaptable measures. Only sustainable and long-term family policies can contribute to demographic revitalization, improving the quality of family life, and creating a stable social environment for the future.

Key words: changing attitudes, marriage, family, family policies

Izjava o izvornosti

Ja, Donata Takač, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Donata Takač
Datum: 7. veljače 2025.

Donata Takač, v.r.

1. UVOD

Posljednjih desetljeća duboke društvene, ekonomske i kulturne promjene utjecale su na stavove prema braku i obitelji diljem europskih zemalja. Od pada socijalističkih režima u istočnoj Europi do porasta globalizacije te su promjene doprinijele promjenama u društvenim vrijednostima, strukturama obitelji i individualnim težnjama. Razumijevanje promjena u stavovima prema braku i obitelji ključno je ne samo za razotkrivanje složenosti suvremenog obiteljskog života, već i za informiranje o učinkovitim obiteljskim politikama koje odgovaraju na različite potrebe i izazove s kojima se suočavaju pojedinci, kućanstva, ali i društvo u cjelini.

Institucija braka i obiteljski koncept života dugo su bili središnji stupovi društva, služili su kao kamen temeljac identiteta, podrške i reprodukcije u društvima diljem svijeta, pa tako i u Europi. Na brak se gledalo kao na doživotnu obvezu između partnera, a obitelj je uglavnom bila strukturirana oko heteroseksualnih zajednica i nuklearnog kućanstva. U drugoj polovici 20. stoljeća došlo je do velikih promjena društvenih normi, potaknutih urbanizacijom, industrijalizacijom i pokretom za prava žena. Te su promjene pokrenule val rastućeg individualizma, sekularizacije i diverzifikacije obiteljskih oblika.

U ovom radu osvrnut ćemo se i na razlike u promjeni stavova prema braku i obitelji između posttranzicijskih i zapadnoeuropskih zemalja. Postranzicijske zemlje nakon pada komunizma prošle su posljednjih desetljeća velike političke, ekonomske i društvene promjene stoga su i njihovi stavovi oblikovani tim povijesnim kontekstom. U mnogim posttranzicijskim zemljama postoji snažan naglasak na tradicijskim vrijednostima, brak se često smatra temeljem društva, rodne uloge su tradicionalno podijeljene. Religija isto tako ima snažan utjecaj na tradicionalne vrijednosti. Za razliku od posttranzicijskih, zapadnoeuropske zemlje su liberalnije, naprednije, pa tako postoji i veće prihvaćanje netradicionalnih obiteljskih oblika kao što su kohabitacije, jednoroditeljske obitelji, istospolne zajednice i zajednice bez djece. Ravnopravnost spolova bila je u fokusu u zapadnoeuropskim zemljama znatno ranije nego u posttranzicijskim, što je dovelo do promjena u tradicionalnim rodnim ulogama u obitelji. Isto tako, ekonomska stabilnost i prosperitet u

zapadnoeuropskim zemljama utječu na ostvarivanje obrazovnih i poslovnih ciljeva te odgodu planiranja braka i obitelji.

2. BRAK I OBITELJ

Brak i obitelj predstavljaju temeljne jedinice društva koje su tijekom povijesti prolazile kroz značajne promjene, prilagođavajući se kulturnim, ekonomskim i političkim okolnostima. Njihove definicije i funkcije razlikovale su se ovisno o vremenskom razdoblju i društvenom kontekstu.

Brak je životna zajednica žene i muškarca u kojoj su pravni odnosi regulirani zakonom. U Hrvatskoj je kao takav definiran i Ustavom (Ustav Republike Hrvatske). Brak se može opisati kao društveno prihvaćena i zakonski priznata spolna zajednica dvoje odraslih osoba, koja uključuje i njihovu međusobnu emocionalnu, pravnu i često ekonomsku povezanost. Stupanjem u brak, partneri postaju srodnici, no njihov savez ne utječe samo na njih dvoje – on isto tako povezuje i njihove obitelji. Roditelji, braća, sestre te ostali članovi obitelji svakog partnera postaju međusobno povezani, stvarajući širu mrežu srodstva (Giddens, 2007.). Brak je isto tako i temelj obitelji. Za definiranje obitelji ne postoji jedna definicija već svaki autor koji se bavi proučavanjem obitelji ima svoje tumačenje pojma obitelj. „Obitelj je skupina ljudi izravno povezanih srodničkim vezama, pri čemu odrasli pripadnici preuzimaju odgovornost za brigu o djeci.“ (Giddens, 2007.:173). Čudina-Obradović i Obradović (2006.) obitelj definiraju kao strukturu koja se mijenja te se i odnosi unutar nje mijenjaju s promjenama pojedinaca koji ju čine. Te promjene su odrastanje, sazrijevanje, starenje, dolazak ili odlazak članova obitelji, ali i životne okolnosti kao što su bolest, neimaština, nezaposlenost. Za Jankovića (2004.) obitelj je primarna ljudska skupina koja postoji od kada postoji i društvo te se s društvom i čovjekom mijenja, razvija. Ono što je zajedničko autorima koji se bave proučavanjem obitelji i odnosima unutar nje, jest to da svi smatraju da je obitelj zajednica koja se mijenja, razvija i prilagođava promjenama, a svakako da se temelji na međusobnom uvažavanju i emocionalnoj vezi između članova.

U povijesnim društvima brak je uglavnom bio shvaćen kao društveni i ekonomski ugovor, a ne kao romantična ili osobna veza. Brak je često služio kao sredstvo za

osiguranje nasljedstva, povezivanje obitelji te očuvanje imovine i društvenog statusa, a primarna svrha mu je bila osiguranje potomstva i nastavka loze (Koprek, 2015.). U mnogim kulturama, brak je bio institucija koja je učvršćivala rodnu hijerarhiju, pri čemu je muškarac imao dominantnu ulogu. Obitelj je bila proširena i uključivala je ne samo roditelje i djecu, već i širu rodbinu. Takva je obitelj često funkcionirala kao osnovna gospodarska jedinica.

U staroj Grčkoj i Rimu, brak je bio institucija od društvenog značaja, regulirana zakonima. Grčki filozofi smatrali su obitelj temeljem društvene stabilnosti, a brak nužnim za reprodukciju i društveni red. U starom Rimu brak je imao pravnu dimenziju, ali i društveni karakter, a muškarac je bio apsolutni autoritet u obitelji (Rawson, 2010.).

U srednjem vijeku brak i obitelj dobivaju snažan religijski značaj. Crkva je postala ključni regulator braka, definirajući ga kao sakrament i nerazrješivu zajednicu muškarca i žene. Brak je bio smatran svetom dužnošću. Obitelj je ostala proširena, ali je uloga žena i djece bila strogo definirana unutar patrijarhalnog sustava. Djeca su bila viđena kao produžetak obitelji i budući nositelji obiteljskog nasljeđa.

S prosvjetiteljstvom i industrijskom revolucijom dolazi do transformacije braka i obitelji. Ideje individualizma i prava pojedinca dovode do shvaćanja braka kao veze temeljene na ljubavi i slobodnom izboru partnera. Tijekom industrijalizacije proširene obitelji ustupaju mjesto nuklearnim obiteljima, sastavljenim od roditelja i djece. S razvojem ženskih prava i pokreta za ravnopravnost, dolazi do preispitivanja tradicionalnih rodnih uloga unutar braka i obitelji (Bubalo, 2015.).

Današnje društvo odlikuje velika raznolikost obiteljskih struktura i kućanstava. Ljudi se sve rjeđe odlučuju na brak, a kada to čine, često ga sklapaju kasnije u životu. Istodobno, porast stope razvoda doveo je do povećanja broja samohranih obitelji. Rekonstituirane obitelji postaju sve učestalije, nastajući kroz nove brakove ili veze koje uključuju djecu iz prethodnih odnosa. Mnogi parovi biraju kohabitaciju, bilo kao pripremu za brak ili kao trajan oblik zajednice. Tu su i istospolne zajednice, koje s vremenom ostvaruju sve veća pravna prava i uživaju veću društvenu prihvaćenost. Ukratko, obiteljski obrasci danas su znatno drugačiji nego prije pedeset i više godina. Iako obitelj i brak i dalje imaju značajnu ulogu u društvu, njihova se priroda uvelike promijenila (Giddens, 2007.).

2.1. Deinstitutionalizacija braka

U današnjem suvremenom društvu brak i obitelj doživljavaju daljnje promjene. Obitelji više nisu ograničene na brak i biološku povezanost. Prihvataju se izvanbračne zajednice, samohrano roditeljstvo, istospolne zajednice i zajednice bez djece. Brak se sve više percipira kao opcija, a ne kao obavezna društvena norma. Fokus se premješta s tradicionalnih uloga na jednakost, podršku i osobni razvoj unutar obitelji (Jančić, Jurišić i Lončarić, 2019.).

Sve te suvremene promjene nazivaju se i deinstitutionalizacija braka, a glavne su joj karakteristike da društvene norme koje su nekada definirale uloge supružnika i očekivanja unutar braka nisu više toliko važne. Isto tako, rodne uloge muškarca kao hranitelja i žene kao kućanice gube svoju dominantnu ulogu, a kohabitacija, samohrano roditeljstvo i istospolne zajednice postaju prihvaćeni oblici bračnog i obiteljskog života. Parovi sve kasnije stupaju u brak, broj brakova opada, poglavito u zapadnim društvima, a i razvod postaje društveno prihvatljiv, što dodatno mijenja percepciju braka kao nerazrješive zajednice (Cherlin, 2004.).

Tradicionalno, brak je bio jedinstvena institucija s posebnim pravima i obvezama, međutim, postupno zakonsko priznavanje izvanbračnih zajednica (kohabitacije) dovelo je do toga da nevjenčani parovi mogu ostvariti slična ili čak jednaka prava kao i vjenčani, primjerice u pogledu nasljeđivanja, poreznih olakšica i roditeljskih prava. Zakoni i društvene norme više ne razlikuju bračne i izvanbračne zajednice i samim time smanjuje se potreba za formaliziranjem veze kroz brak. To slabi njegovu institucionalnu važnost i čini ga samo jednom od opcija za život u zajednici (Cherlin, 2004.).

Isto tako i smanjenje pravnih i društvenih prepreka za razvod značajno je promijenilo percepciju braka. Prije su parovi ostajali u braku čak i ako su bili nezadovoljni, zbog pravnih ograničenja ili društvene stigme. No uvođenje "razvoda bez krivnje" u mnogim zemljama omogućilo je supružnicima da se razvedu bez potrebe za dokazivanjem krivnje jednog od partnera. To je brak učinilo manje stabilnom i manje obvezujućom institucijom. Kako brak više nije nužno cjeloživotna obveza, njegov društveni značaj postaje manji, a osobna sreća i individualna autonomija postaju važniji faktori u donošenju odluka o braku

(Cherlin, 2004.). Francuski socijalni demograf Louis Roussel (1989) istaknuo je da se brak istovremeno mijenja na dva načina – kroz promjene u društvenom ponašanju i kroz promjene u pravnom smislu. S jedne strane, mladi sve više odgađaju brak ili ga izbjegavaju, dok s druge strane zakoni postaju fleksibilniji, smanjujući tradicionalna pravna ograničenja braka (Roussel, 1989., prema Cherlin, 2004.).

2.2. Utjecaj modernizacije, globalizacije i individualizacije na obiteljske odnose

Modernizacija, globalizacija i individualizacija tri su ključna procesa koja su duboko utjecala na obitelj i obiteljske odnose, transformirajući strukturu obitelji, uloge članova obitelji i dinamiku njihovih međusobnih odnosa. Ti procesi mijenjaju tradicionalne obiteljske obrasce, otvaraju prostor za nove oblike zajedništva i redefiniiraju uloge pojedinaca unutar obitelji.

Modernizacija podrazumijeva tehnološki, ekonomski i društveni napredak koji mijenja tradicionalne vrijednosti i obrasce ponašanja. Urbanizacija i industrijalizacija uzrokuju premještanje stanovništva iz ruralnih u urbane sredine, dovode do smanjenja proširenih obitelji i porasta nuklearnih obitelji. Zbog sve veće uključenosti žena na tržište rada dolazi do novog načina podjele kućanskih i roditeljskih odgovornosti, a dulji boravak u obrazovnom sustavu i težnja za profesionalnim uspjehom odgađaju stupanje u brak i osnivanje obitelji.

Kao posljedica modernizacije javlja se rast individualizma unutar obitelji, članovi se sve više fokusiraju na vlastite potrebe i ambicije, a smanjuje se i društvena kontrola nad osobnim izborima, poput odluke o braku, broju djece i razvodu (Inglehart i Baker, 2000.).

Globalizacija povezuje društva diljem svijeta, potičući razmjenu ideja, kultura i vrijednosti. Ona potiče prihvaćanje različitih obiteljskih struktura i odnosa, uključujući kohabitaciju, istospolne zajednice i brakove između različitih kultura, a pristup globalnim medijima mijenja percepciju obitelji i odnosa, promovirajući individualne slobode, ravnopravnost i različite stilove života. Isto tako i iseljavanje članova obitelji u potrazi za boljim ekonomskim prilikama mijenja dinamiku unutar

obitelji, često dovodeći do razdvojenosti i novih oblika "transnacionalnih obitelji". Posljedice svega navedenoga su slabljenje lokalnih tradicija i normi te rast prihvaćanja globalnih vrijednosti, poput ravnopravnosti spolova i ljudskih prava. Dolazi i do usporedbe vlastitog načina života s globalnim trendovima, što može dovesti do nezadovoljstva tradicionalnim obiteljskim normama (Jarvis, 2008.).

Individualizacija se odnosi na proces u kojem pojedinci postaju sve više usmjereni na vlastite potrebe, slobodu izbora i osobni razvoj. Brak, roditeljstvo i obiteljske obveze više se ne smatraju obvezama, već individualnim odlukama, a obitelj postaje prostor u kojem se ostvaruje osobni razvoj, a ne samo zadovoljavanje društvenih normi (Nimac, 2010.). Tradicionalno definirane uloge unutar obitelji zamjenjuju se fleksibilnijim dogovorima temeljenima na potrebama i željama partnera. Kao posljedice individualizacije javljaju se porast razvoda, jer se odnosi ocjenjuju prema njihovom doprinosu individualnoj sreći, zatim povećanje alternativnih oblika zajedništva, poput kohabitacije ili obitelji bez djece, a smanjuje se stigmatizacija izbora koji odstupaju od tradicionalnih obiteljskih normi (Beck i Beck-Gernsheim, 2004.).

Modernizacija, globalizacija i individualizacija zajednički mijenjaju obiteljske odnose, pružajući pojedincima veću slobodu, ali istovremeno postavljajući izazove za očuvanje stabilnosti obitelji. Tradicionalne obitelji više nisu jedini model, jer suvremene obitelji postaju sve raznovrsnije, prilagođavajući se novim društvenim, ekonomskim i kulturnim uvjetima.

2.3. Emancipacija žena i promjena rodnih uloga

Emancipacija žena i promjene u tradicionalnim rodnim ulogama značajno su utjecale na percepciju braka i obitelji u suvremenom društvu. Ove promjene potaknule su transformaciju odnosa između muškaraca i žena, redefinirajući tradicionalne norme, očekivanja i vrijednosti koje su dugo oblikovale te ključne društvene institucije.

Emancipacija žena podrazumijeva proces postizanja jednakih prava, prilika i sloboda za žene u različitim aspektima života, uključujući obrazovanje, zaposlenje i političku participaciju. Ovaj proces izravno je utjecao na dinamiku braka i obitelji

kroz nekoliko ključnih aspekata. Sve veća dostupnost obrazovanja ženama je omogućila veći izbor u životnim odlukama, uključujući brak i roditeljstvo, a profesionalna neovisnost žena smanjila je njihovu ekonomsku ovisnost o braku, čineći brak više stvar osobnog izbora nego ekonomske nužnosti. Žene sve češće odgađaju brak i roditeljstvo kako bi se fokusirale na karijeru i osobni razvoj i brak se sve više doživljava kao partnerstvo ravnopravnih pojedinaca, a ne tradicionalna institucija s unaprijed definiranim ulogama (Inglehart i Norris, 2003.).

Smanjenje tradicionalnih rodni razlika ima dubok utjecaj na stavove prema braku i obitelji. Tradicionalna podjela rada, gdje su muškarci bili hranitelji, a žene zadužene za kućanske poslove i odgoj djece, sve se više zamjenjuje modelima ravnopravnosti, a očekivanja da muškarac sudjeluje u kućanskim i roditeljskim obavezama mijenja dinamiku unutar obitelji.

Žene sve više vide brak kao jednu od mogućnosti, a ne kao centralni element svog identiteta, a majčinstvo, koje je nekad bilo ključna odrednica ženskog identiteta, sada je samo jedna od mnogih uloga koje žene mogu odabrati.

Emancipacija žena i promjena rodni uloga rezultirale su evolucijom stavova prema braku i obitelji. Povećano je prihvaćanje kohabitacije, samohranog roditeljstva i zajednica bez djece, a brak se sve manje doživljava kao obavezna norma, a sve više kao izbor temeljen na ljubavi i partnerstvu.

Tradicionalni modeli braka više nisu jedini izvor sreće i ispunjenja, jer žene traže ravnotežu između obiteljskih obveza, karijere i osobnih interesa. Isto tako, rast razvoda odražava promjene u stavovima prema trajnosti braka – brak se sve više prekida ako ne zadovoljava emocionalne potrebe, a sve je manje osuda u društvu prema ženama koje odgađaju brak, ostaju neudane, odlučuju se na razvod ili biraju život bez djece.

Unatoč pozitivnim promjenama, emancipacija žena i promjene rodni uloga otvaraju i izazove za obiteljsku dinamiku. Promjene u tradicionalnim ulogama mogu izazvati nesuglasice i napetosti unutar obitelji, posebno u društvima gdje su tradicionalne vrijednosti još uvijek snažno prisutne, a društvene i političke institucije moraju bolje podržati fleksibilne obiteljske modele (npr. politike usklađivanja posla i obitelji, roditeljski dopusti za oba spola).

Emancipacija žena i promjena rodni uloga duboko su transformirale stavove prema braku i obitelji. Ove promjene omogućile su ženama veći stupanj slobode i ravnopravnosti, redefinirajući tradicionalne obrasce i omogućujući nove oblike zajedništva. Ipak, nastavak ovog procesa zahtijeva prilagodbu društvenih normi i institucija kako bi se podržali različiti oblici obiteljskog života u suvremenom društvu (Kamenov i Galić, 2009.).

3. PREGLED PROMJENA STAVOVA PREMA BRAKU I OBITELJI (na temelju EVS, WVS i ISSP)

Za podatke o promjeni stavova prema braku i obitelji koristit će se European Values Study, World Values Survey i International Social Survey Programme. To su međunarodna istraživanja koja omogućuju analizu društvenih vrijednosti, stavova i ponašanja u različitim zemljama. Pružaju uvid u promjene vrijednosnih orijentacija, uključujući stavove prema obitelji, braku, religiji, radu, politici i društvenim normama.

European Values Study (EVS) je dugoročno istraživanje koje se provodi od 1981. godine i obuhvaća europske zemlje. Cilj EVS-a je istražiti temeljne vrijednosti i društvene promjene koje oblikuju europska društva. EVS istražuje teme poput obitelji, rada, religije, politike, solidarnosti i društvene kohezije. Provodi se u valovima (1981., 1990., 1999., 2008., 2017.), omogućujući analizu dugoročnih trendova, a provodi ga organizacija EVS Foundation, u suradnji s istraživačkim institutima širom Europe. Podaci koje daje EVS su primjerice o promjenama u stavovima prema braku i obitelji, o različitim obrascima religioznosti među europskim zemljama, ili o stavovima prema imigraciji, rodnoj ravnopravnosti i društvenim institucijama (europeanvaluesstudy.eu).

World Values Survey (WVS) je globalno istraživanje koje se provodi od 1981. godine u gotovo 100 zemalja svijeta. Cilj istraživanja je proučiti promjene u vrijednostima i društvenim normama te kako one utječu na ekonomski razvoj, demokraciju i društvenu stabilnost. WVS jedina je akademska studija koja obuhvaća puni raspon globalnih varijacija, od vrlo siromašnih do vrlo bogatih zemalja, u svim glavnim kulturnim zonama svijeta. Obuhvaća širok spektar tema -

religiju, obitelj, politiku, ekonomiju, etiku, migracije, okoliš, a provodi se u valovima (1981., 1990., 1995., 2000., 2005., 2010., 2017., 2022.), omogućujući analizu dugoročnih trendova na globalnoj razini (worldvaluessurvey.org).

International Social Survey Programme (ISSP) osnovan je 1984. godine i okuplja nacionalne istraživačke institute iz više od 40 zemalja. Za razliku od EVS-a i WVS-a, ISSP se fokusira na tematska godišnja istraživanja koja omogućuju detaljnu analizu specifičnih društvenih fenomena. Svake godine istražuje drugačiju temu, poput religije, rada, nacionalnog identiteta, zdravlja, socijalne jednakosti i obitelji, a koristi standardizirane upitnike, omogućujući tako međunarodnu usporedbu stavova (issp.org).

3.1. Stavovi o važnosti obitelji

Tablica 3.1.

Koliko vam je u životu važna obitelj - ispitanici (u %) koji su odgovorili s odgovorom „važna mi je“ ili „prilično mi je važna“

POSTTRANZICIJSKE ZEMLJE									
HRVATSKA		ČEŠKA		POLJSKA		ESTONIJA		RUMUNJSKA	
1994-1998	2017-2022	1994-1998	2017-2022	1994-1998	2017-2022	1999	2017	1994-1998	2017-2022
97,00	98,00	98,00	96,00	99,00	99,00	96,09	97,87	98,00	99,00
ZAPADNOEUROPSKE ZEMLJE									
PORTUGAL		FRANCUSKA		NIZOZEMSKA		ISLAND		VEL. BRITANIJA	
1999	2017	1999	2017-2022	1999	2017-2022	1999	2017-2022	1999	2017-2022
98,73	99,26	98,21	96,00	92,74	94,00	99,48	99,00	98,77	99,00

Izvor: www.worldvaluessurvey.org, europeanvaluesstudy.eu

Kombinirana usporedba rezultata European Values Study (EVS) i World Values Survey (WVS) pokazuje stabilnost važnosti obitelji i to u vrlo visokom postotku koji je posebno izražen kod posttranzicijskih zemalja – Hrvatske, Češke, Poljske, Estonije i Rumunjske, gdje od 96 do 99% ispitanika u valu iz 1994.-1999. godine tvrdi da im je obitelj vrlo važna ili prilično važna u životu. Kod zapadnoeuropskih zemalja – Portugal, Francuska, Nizozemska, Island i Velika Britanija, postotak ispitanika s istim odgovorom u istom valu kreće se između 92,74 i 99,48% s time da je najniži u Nizozemskoj, a najviši u Islandu. U valu istraživanja od 2017. do 2022. godine u posttranzicijskim zemljama je postotak ispitanika s jednakim odgovorom na gornju tvrdnju porastao ili se smanjio za 1 do 2 postotna boda, a u zapadnoeuropskim zemljama se isto smanjio ili porastao za 0,23 do 2,21 postotna

boda, no u oba vala i u posttranzicijskim i u zapadnoeuropskim zemljama postotak ispitanika kojima je obitelj važna ili prilično važna se zadržava iznad 90%.

3.2. Stavovi o zastarjelosti institucije braka

Tablica 3.2.

Brak je zastarjela institucija - ispitanici (u %) koji su odgovorili s odgovorom „slažem se“

POSTTRANZICIJSKE ZEMLJE									
HRVATSKA		ČEŠKA		POLJSKA		ESTONIJA		RUMUNJSKA	
1999	2017	1999	2017	1999	2017	1999	2017	1999	2017
8,28	20,01	11,40	17,50	9,32	13,08	15,82	19,96	12,49	15,57

ZAPADNOEUROPSKE ZEMLJE									
FRANCUSKA		NIZOZEMSKA		ISLAND		VELIKA BRITANIJA		PORTUGAL	
1999	2017	1999	2017	1999	2017	1999	2017	1999	2017
36,31	35,95	24,98	29,43	8,29	15,23	25,89	24,92	25,56	26,10

Izvor: europeanvaluesstudy.eu

Prema European Values Study, od posttranzicijskih zemalja 1999. godine između 8,28% ispitanika u Hrvatskoj i 12,49% ispitanika u Rumunjskoj se izjasnilo da se slaže s ovom tvrdnjom, dok je jednak odgovor na ovu tvrdnju 2017. godine dalo između 13,08% ispitanika u Poljskoj i 20,01% ispitanika u Hrvatskoj, što nam govori da je od promatranih posttranzicijskih zemalja u Hrvatskoj došlo do najvećeg porasta ispitanika koji se slažu s tvrdnjom da je brak zastarjela institucija. U promatranim zapadnoeuropskim zemljama 1999. godine je za navedenu tvrdnju između 8,29% ispitanika u Islandu i 36,31% ispitanika u Francuskoj odgovorilo s odgovorom „slažem se“, a 18 godina kasnije jednak odgovor na navedenu tvrdnju dalo je između 15,23% ispitanika u Islandu i 35,95% njih u Francuskoj, s time da je u Nizozemskoj, Islandu i Portugalu broj ispitanika koji se slažu s ovom tvrdnjom porastao, a u Francuskoj i Velikoj Britaniji neznatno se smanjio.

3.3. Stavovi o važnosti djece za uspješan brak

Tablica 3.3.

Djeca su važna za uspješan brak - ispitanici (u %) koji su odgovorili s odgovorom „vrlo su važna“ ili „prilično su važna“

POSTTRANZICIJSKE ZEMLJE									
HRVATSKA		ČEŠKA		POLJSKA		ESTONIJA		RUMUNJSKA	
1999	2017	1999	2017	1999	2017	1999	2017	1999	2017
97,90	92,07	96,26	93,41	97,31	92,16	95,60	91,70	97,79	94,76

ZAPADNOEUROPSKE ZEMLJE									
FRANCUSKA		NIZOZEMSKA		ISLAND		VELIKA BRITANIJA		PORTUGAL	
1999	2017	1999	2017	1999	2017	1999	2017	1999	2017
89,82	82,99	74,53	68,84	85,05	72,94	82,93	74,42	94,35	88,31

Izvor: europeanvaluesstudy.eu

Za ovu tvrdnju uspoređivani su, kao i za prethodnu, podaci iz EVS te se broj ispitanika koji su odgovorili da su djeca vrlo važna ili prilično važna za uspješan brak u posttranzicijskim zemljama u valu istraživanja 1999. godine kreće od 95,6% u Estoniji do 97,79% u Rumunjskoj. Nakon 18 godina, dakle u valu istraživanja 2017. godine u svim obuhvaćenim posttranzicijskim zemljama postotak ispitanika koji su imali isti odgovor pao je za 2,85 do 5,15 postotnih bodova, s time da je najviše pao u Poljskoj i Hrvatskoj, a najmanje u Češkoj. Što se tiče zapadnoeuropskih zemalja, broj ispitanika s istim odgovorima kreće se u valu istraživanja 1999. godine između 74,53% u Nizozemskoj i 94,35% u Portugalu, a isto kao i kod posttranzicijskih zemalja broj ispitanika s istim odgovorima u valu istraživanja 2017. godine pada, s time da je razlika u postotku još i veća - od 5,69 postotnih bodova u Nizozemskoj do čak 12,11 postotnih bodova u Islandu manje ispitanika koji smatraju da su djeca važna ili prilično važna za uspješan brak.

3.4. Stavovi o odrastanju djece s majkom koja radi

Tablica 3.4.

Dijete će patiti s majkom koja radi - ispitanici (u %) koji su odgovorili s odgovorom „slažem se“ ili „snažno se slažem“

POSTTRANZICIJSKE ZEMLJE									
HRVATSKA		ČEŠKA		POLJSKA		ESTONIJA		RUMUNJSKA	
1999	2017	1999	2017	1999	2017	1999	2017	1999	2017
64,14	41,21	47,21	31,98	76,62	51,37	65,07	22,16	47,05	40,45

ZAPADNOEUROPSKE ZEMLJE									
FRANCUSKA		NIZOZEMSKA		ISLAND		VELIKA BRITANIJA		PORTUGAL	
1999	2017	1999	2017	1999	2017	1999	2017	1999	2017
56,27	30,98	45,67	21,16	33,08	23,34	46,22	23,86	72,19	46,13

Izvor: europeanvaluesstudy.eu

Podaci iz EVS istraživanja stavova pokazuju da se s tvrdnjom „dijete će patiti s majkom koja radi“, u posttranzicijskim zemljama 1999. godine slaže ili snažno slaže između 47,05% ispitanika u Rumunjskoj i 76,62% u Poljskoj (u Hrvatskoj 64,14%), a 18 godina kasnije za jednake odgovore odlučilo se između 22,16% ispitanika u Estoniji i 51,37% Poljaka (u Hrvatskoj 41,21%), što ukazuje na pad između 6,6 postotnih bodova u Rumunjskoj i 42,91 postotnih bodova u Estoniji (u Hrvatskoj 22,93 postotnih bodova). U zapadnoeuropskim zemljama se između 72,19% ispitanika u Portugalu i 33,08% ispitanika na Islandu 1999. godine odlučilo za jednake odgovore za gornju tvrdnju, a 2017. godine taj postotak se kretao između 46,13% u Portugalu i 21,16% u Nizozemskoj, koje je smanjenje za približno jednak postotak u svim zemljama osim u Islandu gdje se ionako najmanji broj ispitanika slaže ili snažno slaže s gornjom tvrdnjom već 1999. godine.

3.5. Stavovi o jednoroditeljstvu

Tablica 3.5.

Jedan roditelj može odgojiti dijete jednako dobro kao i dvoje roditelja zajedno - ispitanici (u %) koji su odgovorili s odgovorima „slažem se“ ili „snažno se slažem“

POSTTRANZICIJSKE ZEMLJE					
ČEŠKA		POLJSKA		BUGARSKA	
1994	2012	1994	2012	1994	2012
26,80	45,20	52,70	57,10	37,50	26,00

ZAPADNOEUROPSKE ZEMLJE					
NIZOZEMSKA		AUSTRIJA		VELIKA BRITANIJA	
1994	2012	1994	2012	1994	2012
43,80	43,70	51,90	44,80	36,50	49,70

Izvor: issp.org

Rezultati istraživanja za ovu i sljedeću tvrdnju uzeti su iz ISSP istraživanja, iz vala 1994. godine i 2012. Posttranzicijske zemlje promatrane u ovom istraživanju su Češka, Poljska i Bugarska, a zapadnoeuropske Nizozemska, Velika Britanija i Austrija. S gornjom tvrdnjom se u valu istraživanja 1994. godine u posttranzicijskim zemljama snažno slagalo ili slagalo od 26,8% ispitanika u Češkoj do 52,7% ispitanika u Poljskoj, a u zapadnoeuropskim zemljama između 36,5% u Velikoj Britaniji i 51,9% u Austriji. U valu iz 2012. godine u Češkoj je broj ispitanika s jednakim odgovorima porastao za 18,4 postotnih bodova, u Poljskoj za 4,4 postotnih bodova, dok je u Bugarskoj pao za 11,5 postotnih bodova. U istom valu broj ispitanika u Nizozemskoj je ostao gotovo jednak, u Austriji je pao za 7,1 postotnih bodova, a u Velikoj Britaniji porastao za 13,2 postotnih bodova.

3.6. Stavovi o izvanbračnim zajednicama

Tablica 3.6.

U redu je za par da živi zajedno bez namjere sklapanja braka - ispitanici (u %) koji su odgovorili s odgovorom „slažem se“ ili „snažno se slažem“

POSTTRANZICIJSKE ZEMLJE					
ČEŠKA		POLJSKA		BUGARSKA	
1994	2012	1994	2012	1994	2012
54,40	41,10	52,70	66,40	51,90	51,10

ZAPADNOEUROPSKE ZEMLJE					
NIZOZEMSKA		AUSTRIJA		VELIKA BRITANIJA	
1994	2012	1994	2012	1994	2012
83,60	80,00	63,80	75,70	64,60	68,80

Izvor: issp.org

Na ovu tvrdnju je 1994. godine u posttranzicijskim zemljama s odgovorom „snažno se slažem“ ili „slažem se“ odgovorilo od 51,9% ispitanika u Bugarskoj do 54,4% ispitanika u Češkoj, a 2012. godine u Češkoj je pao broj istih ispitanika na 41,1%, u Bugarskoj ostao gotovo postojan, a u Poljskoj porastao na 66,4%. U zapadnoeuropskim zemljama su početni postoci iz 1994. godine nešto veći, od 63,8% u Austriji do 83,6% u Nizozemskoj, a u valu iz 2012. godine u Nizozemskoj je postotak pao za 3,6 postotnih bodova, u Velikoj Britaniji porastao za 4,2 postotnih bodova, a u Austriji za 11,9 postotnih bodova.

3.7. Kratki osvrt na istraživačke rezultate o promjenama stavova prema braku i obitelji

Analizirajući gore navedene rezultate istraživanja stavova o obitelji i braku može se zaključiti da je u obje kategorije zemalja, posttranzicijskim i zapadnoeuropskim, u oba vala istraživanja obitelj izrazito važna za iznad 92% ispitanika. U posttranzicijskim zemljama broj ispitanika koji smatraju da je brak zastarjela institucija se od istraživačkog vala 1994. godine do onog 2017. godine povećao, dok u zapadnoeuropskim zemljama neznatno raste ili pada. Kod tvrdnje da su djeca važna za uspješan brak broj ispitanika koji je odgovorio da su važna ili prilično važna se smanjio između dva vala istraživanja, manji je pad u posttranzicijskim zemljama nego u zapadnoeuropskim, a općenito veći je postotak ispitanika koji se

slaže s tom tvrdnjom u posttranzicijskim zemljama. Za tvrdnju da će dijete patiti s majkom koja radi, u većini promatranih zemalja se uočava značajan pad postotka ispitanika koji se slažu ili snažno slažu s tom tvrdnjom. Što se tiče tvrdnje da jedan roditelj može odgojiti dijete jednako dobro kao i dvoje roditelja zajedno, ne postoji jednoznačan obrazac po skupinama zemalja, već u Češkoj, Poljskoj i Velikoj Britaniji postotak ispitanika koji se snažno slažu ili slažu s navedenom tvrdnjom između dva istraživačka vala raste, u Bugarskoj i Austriji pada, dok je u Nizozemskoj postojan. Za posljednju promatranu tvrdnju da je u redu da par živi zajedno bez namjere sklapanja braka isto kao i za prethodnu ne postoji jednoznačan obrazac kretanja postotaka po skupini zemalja, već u Poljskoj, Velikoj Britaniji i Austriji postotak ispitanika koji se s time slažu raste, dok u Češkoj, Bugarskoj i Nizozemskoj pada od prvog do drugog promatranog vala. U oba vala istraživanja su postoci veći u zapadnoeuropskim zemljama nego u posttranzicijskim, a najveći rast postotka je uočen u Poljskoj i Austriji, što je zanimljivo jer se radi o većinski katoličkim, tradicionalnim zemljama.

Promatrajući rezultate iz dva vala istraživanja za Hrvatsku, može se zaključiti da je ispitanicima obitelj izrazito važna, čak u drugom valu neznatno više. Između dva vala istraživanja u Hrvatskoj se znatno povećao broj ispitanika koji smatraju da je brak zastarjela institucija, pa je 2017. godine takvih ispitanika bila petina. Da su djeca važna za uspješan brak, 2017. godine smatra manje ispitanika nego 1999. godine, ali je taj postotak još uvijek vrlo visok (92,07%). Isto tako, između dva vala istraživanja smanjio se za više od trećinu postotak ispitanika koji smatraju da će dijete patiti s majkom koja radi.

Kada bismo ukratko saželi rezultate istraživanja o stavovima prema braku i obitelji u zapadnoeuropskim i posttranzicijskim zemljama kojima pripada i Hrvatska, može se zaključiti da je u svim zemljama obitelj na izuzetno visokom mjestu važnosti u životima ispitanika, ali da se, u zapadnoeuropskim zemljama ranije, u posttranzicijskim kasnije, sve više toleriraju različiti novi obiteljski oblici poput kohabitacije i samohranog roditeljstva s time da je tolerancija u tranzicijskim zemljama sporija i blaža zbog dugogodišnjeg utjecaja tradicionalnih vrijednosti u društvu. Sve navedeno zahtijeva prilagodbu i mijenjanje obiteljskih politika, što

zapadnoeuropske zemlje čine već godinama, dok se u Hrvatskoj još uvijek mora više pažnje posvetiti toj prilagodbi.

4. UTJECAJ PROMJENA STAVOVA PREMA BRAKU I OBITELJI NA OBITELJSKE POLITIKE

Vrijednosti su temeljna uvjerenja koja određuju kako percipiramo svijet, donosimo odluke i oblikujemo svoja ponašanja. One predstavljaju duboko usađene principe koji vode naše stavove, prioritete i djelovanja u svakodnevnom životu. Vrijednosti su ključni dio kulture i društvenih normi te igraju značajnu ulogu u oblikovanju identiteta pojedinca, one nas motiviraju, demotiviraju i usmjeravaju naše ponašanje. Ukoliko su nam ciljevi koje želimo postići u skladu s vrijednostima koje cijenimo, lakše ćemo te ciljeve ostvariti. Isto tako je i obrnuto, ukoliko radimo nešto što nije u skladu s našim vrijednostima, prije ćemo odustati. Vrijednosti koje cijenimo utječu i na interakciju s ljudima te je vrlo vjerojatno da ćemo prije naći zajednički jezik i ostvariti kontakt s osobama s kojima dijelimo jednake vrijednosti nego s onima čije vrijednosti su u suprotnosti s našima (Schwartz, 2012).

Obitelj je ključni čimbenik u stvaranju vrijednosnog sustava, osobito u europskom i hrvatskom kontekstu, socijalizacija vrijednosti započinje u ranom djetinjstvu, s ključnim razdobljem u adolescenciji, a stabilnost vrijednosnog sustava uglavnom ostaje tijekom života. Proces prijenosa vrijednosti odvija se kroz razumijevanje i prihvaćanje roditeljskih uvjerenja, uz utjecaj komunikacijskih, motivacijskih i afektivnih čimbenika (Reić Ercegovac i Koludrović, 2012).

Sukladno vrijednostima koje cijenimo stvaramo/zauzimamo vlastite životne stavove pa tako i stavove prema braku i obitelji.

Za stvaranje vrijednosti važna je poželjnost, odnosno ciljevi kojima pojedinac teži, ali i ciljevi koje je postigao. Pri tome je važna i hijerarhija vrijednosti, jer nisu nam različite vrijednosti jednako važne. Vrijednosti su uglavnom tijekom života stabilne no nije isključeno da se mogu mijenjati zbog utjecaja različitih društvenih konteksta, a važno je napomenuti da utječu na ponašanje pojedinca (Ilišin i Gvozdanović, 2016.).

Rezultati triju valova European values study (EVS) istraživanja pokazuju da obitelj ostaje visoko cijenjena vrijednost u hrvatskom društvu. Većina ispitanika vjeruje da je za sretno odrastanje djeteta potrebna prisutnost i oca i majke te smatraju da brak nije zastarjela institucija, dok djecu vide kao važan izvor smisla života. Više od polovice ispitanika smatra da su brak ili duga stabilna veza ključni za postizanje sreće. S druge strane, većina ispitanika ne smatra da je majčinstvo središnji dio identiteta žene. Sve veća prisutnost različitih oblika obiteljskog života, poput kohabitacije i samohranog majčinstva, pokazuje sve veću prihvaćenost u društvu. Također, oko četvrtine ispitanika opravdava razvod braka (Aračić, Baloban i Nikodem, 2019.).

Društvene promjene značajno utječu na obitelj i njene dinamike. Na primjer, sve veća uključenost žena na tržištu rada s jedne strane simbolizira emancipaciju od tradicionalnih, patrijarhalnih obrazaca, ali s druge strane može povećati napetosti unutar obiteljskih i bračnih odnosa, posebno tamo gdje još uvijek dominira percepcija da je briga o obitelji primarna odgovornost žene. Osim toga, produljenje životnog vijeka, viša razina obrazovanja (što rezultira duljim vremenom provedenim u obrazovnom sustavu prije prvog zaposlenja) te nepovoljni socioekonomski uvjeti utječu na odgađanje stupanja u brak i mijenjaju percepciju važnosti djece u životu. Pitanje majčinstva kao ključnog elementa identiteta žene postaje sve otvorenije — polovica ispitanika u Hrvatskoj smatra da majčinstvo više nije centralno za identitet žene.

Mijenja se i socijalizacijska funkcija obitelji, osobito zbog sve veće uloge medija u tom procesu te promjena u obiteljskim odnosima.

Iako brak i obitelj ostaju važni, oni se sve manje doživljavaju kao dio tradicije, a sve više kao pitanje osobnog izbora. To donosi nove oblike odnosa unutar braka i obitelji, koji više ne slijede tradicionalne rodne, bračne i obiteljske uloge. Umjesto toga, ti odnosi postaju predmet stalnog pregovaranja i prilagodbi, što bitno mijenja značenje braka i obitelji, kako za pojedince, tako i za društvo u cjelini (Nikodem Aračić i Džinić, 2010.).

Analiza podataka iz istraživanja Andreje Bartolac (2013.) o stavovima studenata o kohabitaciji i braku pokazuje da sudionici podjednako prihvaćaju tradicionalni

oblik zajednice formaliziran kroz brak i liberalniji oblik nevjenčane zajednice, odnosno kohabitaciju. Primjerice, 60,4% sudionika smatra da brak nije zastarjela institucija, dok 68% smatra da je potpuno prihvatljivo da parovi žive zajedno bez namjere vjenčanja. Također, vjeruju da brak nije presudan ako su partneri zaljubljeni. Istraživanje je pokazalo određene razlike u stavovima između studenata i studentica - muški sudionici češće se slažu s tvrdnjama da zajednički život prije braka povećava šanse za sretan brak i da je brak zastarjela institucija, dok ženske sudionice pridaju veću važnost dobrom braku i obiteljskom životu, no istovremeno izražavaju zabrinutost zbog manjka pozitivnih primjera sretnih brakova, što ih navodi na preispitivanje ispravnosti tog načina života. Međutim, cjelokupni stavovi o kohabitaciji nisu se značajno razlikovali između spolova, što ukazuje na određenu rodnu sukladnost. Stupanj religioznosti pokazao se kao važan faktor u oblikovanju stavova prema kohabitaciji. Ispitanici koji su izrazito religiozni rjeđe podržavaju nevjenčani zajednički život, dok oni s manjim stupnjem religioznosti pokazuju veće prihvaćanje kohabitacije. Rezultati istraživanja ukazuju na specifičan kontekst u kojem mladi žive: s jedne strane prisutni su tradicionalni i religiozni stavovi o braku (52% sudionika smatra da je grijeh živjeti nevjenčano), dok s druge strane liberalniji stavovi, potaknuti globalnim trendovima i utjecajem medija, omogućuju prihvaćanje nevjenčanog zajedničkog života. Mladi također češće podržavaju kohabitaciju kao pripremu za brak, dok su manje skloni prihvatiti je kao trajni oblik zajedničkog života. Ova ambivalentnost odražava prijelazno razdoblje u kojem se stavovi prema partnerskim zajednicama postupno mijenjaju (Bartolac, 2013.).

Istraživanje stavova prema braku kod studenata Sveučilišta u Splitu autora Ine Reić Ercegovac i Gorana Karduma iz 2012. godine pokazalo je da usprkos visokoj važnosti vjere kod studenata, brak ipak promatraju važnim za osobno zadovoljstvo i da je bračni zavjet do kraja života samo formalnost (Reić-Ercegovac i Kardum 2012.).

Rad Treas, Lui i Gubernskaye (2014.) godine analizira stavove prema braku i obiteljskim alternativama koristeći podatke iz ISSP istraživanja. Rezultati pokazuju da se javno mišljenje s vremenom promijenilo prema većem prihvaćanju izvanbračnih oblika zajedništva poput kohabitacije i samohranog roditeljstva.

Međutim, stavovi o samom braku i ponašanju unutar njega ostali su stabilniji. Najveća promjena odnosi se na smanjenje podrške rodnoj specijalizaciji, dok se tradicionalne norme o seksualnoj vjernosti u braku i dalje poštuju. Razlike između zemalja pokazuju da su promjene prisutnije u stavovima prema alternativama braku nego prema braku samom. Zaključak istraživanja sugerira da brak ne slabi kao institucija, već se prilagođava novim društvenim normama, s parovima s dvostrukim primanjima kao središnjim elementom. Promjene su više izražene izvan braka nego unutar njega (Treas, Lui i Gubernskaya, 2014.).

4.1. Utjecaj promjena stavova prema braku i obitelji na obiteljsku politiku u europskim zemljama

Društvene promjene značajno utječu na oblikovanje i razvoj obiteljske politike jer odražavaju potrebe, vrijednosti i prioritete koji se mijenjaju unutar društva. Kako se mijenjaju strukture obitelji, stavovi prema braku i roditeljstvu te demografski i ekonomski uvjeti, obiteljska politika mora se prilagođavati kako bi pružila podršku različitim oblicima obiteljskog života.

Osim društvenih promjena koje su već spomenute - kohabitacija, samohrano roditeljstvo, obitelji bez djece, pad stope sklapanja brakova i porast broja razvoda, odgađanje braka i roditeljstva, povećanje rodne jednakosti te globalizacija i modernizacija, tu su i demografske promjene – starenje stanovništva, smanjenje broja djece u obitelji, ali i ekonomska nesigurnost u smislu nezaposlenosti i nestabilnosti rada.

Sve navedeno zahtijeva stalne promjene i prilagodbe obiteljske politike prvo u obliku zakonskih prilagodbi novim obiteljskim oblicima, a potom u ciljanim i konkretnim potporama u obliku financijske pomoći, subvencije za vrtiće i školske potrebe, roditeljskog dopusta za oba roditelja, mogućnosti fleksibilnog radnog vremena, financijskih poticaja za obitelji s djecom (dječji doplatak, porezne olakšice) kao i potpora za brigu o starijim članovima obitelji (razvoj usluga za dugotrajnu skrb).

Prilikom analize obiteljskih politika u europskim zemljama za skandinavske zemlje može se reći da je fokus na ravnopravnosti i fleksibilnosti koje uključuju izdašne i

fleksibilne roditeljske dopuste za oba roditelja, poticanje ravnopravnosti u obiteljskim obvezama i odgoju djece, velikodušne subvencije za vrtiće, fleksibilne mogućnosti rada (Thévenon, 2011.).

Francuska, koja ima jednu od najvećih stopa nataliteta u Europskoj uniji, nudi izdašne financijske dodatke, porezne olakšice za obitelji s više djece i subvencioniranu skrb za djecu. Ima dobro razvijene usluge koje omogućavaju zapošljavanje žena (Zrinščak i Puljiz, 2002.).

U Njemačkoj, koja je kolijevka socijalnih politika, obiteljske politike mijenjaju se od tradicionalnih prema modernim potrebama, pa se podržava rodna ravnopravnost, uvedeni su plaćeni roditeljski dopusti za oba roditelja, a značajno su prošireni kapaciteti jaslica i vrtića, što za posljedicu ima veći udio žena na tržištu rada i veću ravnotežu između obiteljskog i profesionalnog života (narod.hr).

Mediterranske zemlje, poput Italije i Španjolske suočavaju se s jednom od najnižih stopa nataliteta u Europi pa su uveli univerzalni dječji doplatok, razvijaju usluge skrbi za djecu i omogućavaju fleksibilne radne uvjete, no sve se to događa relativno sporo zbog ekonomskih ograničenja i kulturnih normi gdje još uvijek prevladava tradicionalna podjela rodnih uloga (Ferragina i Seeleib-Kaiser, 2015.).

Što se tiče zemalja istočne Europe, Mađarska nudi izdašne subvencije za obitelji s djecom i mlade bračne parove (petir.eu), dok Poljska provodi program koji obiteljima s djecom pruža mjesečnu financijsku podršku. Općenito, obiteljske politike usmjerene su tradicionalnim obiteljima i poticanju rađanja (glas-koncila.hr).

4.2. Utjecaj promjena stavova prema braku i obitelji u hrvatskom društvu na formiranje i razvoj obiteljske politike

Hrvatsko društvo prošlo je kroz značajne društvene, političke i ekonomske promjene u posljednjih nekoliko desetljeća, što je izravno utjecalo na formiranje i razvoj obiteljske politike. Prijelaz iz socijalističkog sustava u tržišno gospodarstvo, proces demokratizacije, globalizacija i demografski izazovi oblikovali su prioritete obiteljskih politika u zemlji.

Hrvatska se sve više suočava s ozbiljnim demografskim problemima, u vidu pada nataliteta, koji ima jednu od najnižih stopa u Europskoj uniji, oko 1,4 djeteta po ženi, starenja stanovništva, gdje udio starijih osoba raste, što povećava pritisak na socijalne i zdravstvene sustave (Puljiz i Zrinščak, 2002.) te iseljavanja, osobito mladih obitelji, što zahtijeva uvođenje mjera za povećanje nataliteta, poput financijskih poticaja za novorođenu djecu, subvencioniranja stanovanja za mlade obitelji i dječjih doplataka te pokušaj zadržavanja mladih obitelji kroz poboljšanje uvjeta rada i života, osobito u manje razvijenim regijama.

Rastu alternativni oblici zajedništva poput kohabitacije i samohranog roditeljstva. Brakovi se sklapaju kasnije, a i stope razvoda su u porastu (www.dzs.hr). Sve to zahtijeva prilagodbu obiteljskih politika, koje postepeno postaju inkluzivnije, no još uvijek postoji ograničena pravna i financijska podrška alternativnim obiteljskim oblicima, poput kohabitacija i programi usmjereni na zaštitu djece u samohranim obiteljima i potporu roditeljima nakon razvoda.

Ulaskom Hrvatske u Europsku uniju (2013.), obiteljska politika sve više usklađuje standarde s europskim praksama i pravnim okvirom. Usklađivanje s europskim direktivama omogućilo je veću uključenost očeva, a povećana su ulaganja u predškolske ustanove, iako su kapaciteti još uvijek ograničeni.

Tranzicija prema tržišnom gospodarstvu i dugi niz godina visoke stope nezaposlenosti, posebno među mladima, utjecali su na obiteljske odluke, uključujući odgađanje braka i roditeljstva te je bilo nužno stvoriti poticaje za mlade obitelji kroz subvencije za stambene kredite, a i proširene su financijske potpore poput dječjih doplataka, iako je njihova visina relativno niska u usporedbi s EU prosjekom (Pavliček Budimir, 2018.).

S obzirom da Hrvatska ima snažno ukorijenjene tradicionalne i katoličke vrijednosti koje oblikuju stavove prema braku i obitelji, a crkva igra važnu ulogu u promoviranju tradicionalnog modela obitelji, fokus obiteljskih politika je na očuvanju tradicionalne obitelji.

Promjene u hrvatskom društvu značajno su utjecale na formiranje obiteljske politike. Iako su napravljeni koraci prema modernizaciji i prilagodbi europskim standardima, politike su još uvijek snažno pod utjecajem tradicionalnih vrijednosti i demografskih izazova.

5. KRATKI OSVRT NA RAZVOJ OBITELJSKE POLITIKE U HRVATSKOJ

Nakon raspada prethodne države, Hrvatska je 1990. godine preuzela sustav porodičnih dopusta koji je trajao trinaest mjeseci i osiguravao punu naknadu plaće zaposlenim roditeljima. Uključivao je porodični dopust od 28 dana prije rođenja djeteta do šestog mjeseca djetetova života, nakon čega je slijedio dodatni porodični dopust koji je trajao do djetetove prve godine. Osim toga, roditeljima je bila omogućena opcija rada na nepuno radno vrijeme, a postojali su i zakonski mehanizmi za zaštitu majki na tržištu rada. U to vrijeme predškolski odgoj bio je umjereno razvijen i mreža vrtića i jaslica nije u potpunosti zadovoljavala potrebe roditelja. Od financijskih pogodnosti, postojao je sustav dječjeg doplatka, koji je bio relativno nizak i dodjeljivao se prema dohodovnom cenzusu obitelji (Dobrotić, 2019.).

Tijekom 1990-ih godina u obiteljskoj politici prevladavaju pronatalitetne ideje, ideje retradicionalizacije u kojoj žena ima reproduktivnu funkciju. Predlagane su reforme koje su težile familističkom modelu obiteljske politike unutar kojeg je briga za djecu osiguravana unutar obitelji, predlagao se institut majke odgajateljice i obvezni trogodišnji porodni dopust, no nije došlo do značajnijih promjena zbog ratnih okolnosti i drugih prioriteta u socijalnoj sferi i zbog nedostatka financija. Krajem tog desetljeća došlo je do proširenja kruga korisnika prava na dječji doplatok tako da se to pravo stjecalo prema dohodovnom cenzusu obitelji bez obzira na zaposlenost ili nezaposlenost roditelja (Dobrotić, 2019.).

Slijedile su 2000-te godine za koje se može reći da obiteljska politika isto nije bila u fokusu zbog financijskih teškoća no u tom razdoblju uveden je porodični dopust i naknada za nezaposlene majke koje do tada nisu imale to pravo (Dobrotić, 2019.). U godinama koje su slijedile, promjenama stranaka na vlasti pa tako i promjenama ideoloških predznaka koje stranke nose, reforme su se provodile u predizborno vrijeme, a u godinama prije pristupanja Hrvatske Europskoj uniji zakoni su se usklađivali sa zakonodavstvom Europske unije (Dobrotić, 2019.).

Obiteljska politika danas u Hrvatskoj usmjerena je na poticanje demografske revitalizacije, pružanje podrške obiteljima s djecom te usklađivanje obiteljskog i profesionalnog života. Suočava se s brojnim izazovima, od kojih su najveći dugogodišnji demografski pad i niska stopa nataliteta, starenje stanovništva i iseljavanje, što oblikuje prioritete za trenutne obiteljske politike.

Od ključnih značajki obiteljske politike tu su financijske mjere u obliku dječjeg doplatka koji je namijenjen obiteljima na temelju prihoda kućanstva i koji je relativno nizak u odnosu na druge europske zemlje te naknada za novorođeno dijete na koje imaju pravo sva djeca u Hrvatskoj (Dobrotić, 2019.). Osim navedenih prava na državnoj razini, jedinice lokalne samouprave isto tako isplaćuju jednokratne iznose pomoći mladim obiteljima, no visina te pomoći ovisi o lokalnoj samoupravi tako da je u nekim jedinicama lokalne samouprave koje imaju stabilan i dobar proračun ta naknada izdašna, a u siromašnim jedinicama je čak i nema (www.tportal.hr).

Što se tiče roditeljskih dopusta majke imaju pravo na 28 dana (najviše 45 dana) dopusta prije poroda i 6 mjeseci (najmanje 70 dana) nakon poroda uz punu naknadu. Oboje roditelja imaju pravo koristiti dodatni dopust do 8 mjeseci uz djelomičnu naknadu. Očinski dopust može koristiti otac i to 10 radnih dana od rođenja djeteta do navršenih 6 mjeseci života (Zakon o roditeljskim potporama).

Od mjera obiteljske politike tu je i državni program subvencioniranja dijela stambenog kredita, međutim taj program nije dostupan u svim dijelovima Hrvatske (Zakon o subvencioniranju stambenih kredita).

Važno je spomenuti da jedinice lokalne samouprave osiguravaju subvencije za vrtiće i jaslice, no kapaciteti predškolskih ustanova i dalje su nedostatni, osobito u većim gradovima gdje potražnja premašuje dostupne resurse. Hrvatska i dalje zaostaje za prosjekom Europske unije kada je riječ o obuhvatu djece predškolskim odgojem, što mnogim roditeljima otežava usklađivanje obiteljskih i poslovnih obveza. Budući da institucionalna skrb nije uvijek dostupna ili financijski pristupačna, roditelji se često oslanjaju na neformalnu podršku obitelji. Isto tako, postoje znatne regionalne razlike u kvaliteti i dostupnosti predškolskih programa, što dodatno produbljuje nejednakosti među obiteljima. Zakon o dadiljama, koji je

trebao olakšati pristup organiziranoj skrbi za djecu, nije ostvario očekivane rezultate. Pozitivnim se može smatrati produženi boravak u školama, koji roditeljima olakšava skrb o djeci školske dobi, no taj bi program trebao biti besplatan kako bi bio dostupan svim obiteljima, bez obzira na njihov socioekonomski status (Dobrotić, 2019.).

Ono što se može istaknuti kao pozitivno u trenutnim mjerama obiteljske politike u Hrvatskoj jest to da su mjere usmjerene na povećanje nataliteta kroz financijske poticaje i podršku obiteljima, da se kroz rodiljni i roditeljski dopust omogućuje dugo razdoblje za brigu o djetetu i da je program subvencioniranja stambenih kredita popularan među mladima i pomaže u osiguravanju osnovnih uvjeta za osnivanje obitelji.

6. IZAZOVI I PERSPEKTIVE OBITELJSKE POLITIKE U HRVATSKOJ

Unatoč postojećim pozitivnim mjerama obiteljske politike, Hrvatska ima jednu od najnižih stopa fertiliteta u Europi (oko 1,4 djeteta po ženi), gdje i većina ostalih država ima sličan problem, a isto tako starenje stanovništva i produženje životnog vijeka čine veliki pritisak na mirovinski i zdravstveni sustav (Puljiz i Zrinščak, 2002). Kad tome dodamo i iseljavanje mladih u zemlje zapadne Europe, koje ipak zadnjih godina stagnira, možemo zaključiti da sve navedeno predstavlja izniman demografski izazov.

Veliki problem isto tako je i neravnomjerna regionalna razvijenost Hrvatske, pri čemu ruralne i slabije razvijene sredine imaju ograničen pristup vrtićima, jaslicama, školama i zdravstvenim uslugama, što dodatno potiče iseljavanje iz tih sredina. Financijska i infrastrukturna podrška za obitelji jako varira između ruralnih i nerazvijenijih krajeva i gradskih središta, a svakako i financijska potpora u obliku doplatka za djecu koja je u nadležnosti države jest premala. Za razliku od ruralnih područja gdje ne postoje vrtići i jaslice, u urbanim sredinama problem su njihovi premali kapaciteti.

Što se tiče usklađenosti obiteljskih i radnih obveza, tu svakako nedostaje fleksibilnost u radnom odnosu, pri čemu je važno istaknuti da je u Hrvatskoj

dominantan model zaposlenosti s punim radnim vremenom, za razliku od većine zapadnoeuropskih zemalja gdje je rad na nepuno radno vrijeme među ženama znatno češći. Samo 9,1% zaposlenih u Hrvatskoj koji rade na nepuno radno vrijeme to čini zbog skrbi o djeci ili drugim članovima obitelji, što je znatno manje u usporedbi s europskim trendovima. Prosječan broj tjednih radnih sati u Hrvatskoj iznosi 39,4, što je više od prosjeka Europske unije, koji iznosi 37 sati. Muškarci u prosjeku rade 40,2 sata tjedno, dok žene rade 38,5 sati, čime se Hrvatska svrstava među zemlje s najdužim radnim tjednom u Europskoj uniji, zajedno s ostalim posttranzicijskim državama (Dobrotić, 2019.).

Niska uključenost očeva u roditeljske dopuste zahtijeva promjenu kulturnih i društvenih normi. Žene još uvijek nose glavni teret u kućanskim poslovima i brizi o djeci, što im otežava postizanje ravnoteže između obiteljskog i profesionalnog života (Leutar, 2002.).

Zbog svega navedenoga potrebno je povećati dječji doplatak i proširiti kriterije za ostvarivanje doplatka. Isto tako, potrebno je omogućiti, ali i promicati u društvu, veću uključenost očeva u brigu o djeci i poticati poslodavce na omogućavanje fleksibilnih uvjeta rada za oba roditelja (rad od kuće, rad s kliznim radnim vremenom, radni odnos na pola radnog vremena). Osim navedenoga, najznačajnija mjera jest povećanje kapaciteta vrtića i produživanje radnog vremena vrtića kako bi i roditelji koji rade u smjenama imali osiguranu brigu o djeci. Posebne poticaje (financijske, ali i infrastrukturne) treba omogućiti obiteljima u ruralnim i depopuliranim područjima kako bi se smanjile regionalne nejednakosti i kako bi se zaustavilo daljnje iseljavanje (Strategija demografske revitalizacije Republike Hrvatske do 2033. godine).

Od pozitivnih pomaka, može se istaknuti da je Vlada Republike Hrvatske nedavno uputila u Sabor izmjene i dopune Zakona o roditeljskim potporama kojima bi se od 01.03.2025. godine financijska podrška zaposlenim i samozaposlenim roditeljima koji koriste roditeljski dopust značajno povećala, s dosadašnjih 995 eura na 3.000 eura. Roditelji koji koriste roditeljski dopust u pola radnog vremena tijekom dvostrukog trajanja neiskorištenog dopusta za prvo i drugo dijete sada će primati 972 eura, umjesto dosadašnjih 485 eura.

Kada je riječ o pravu na rad s polovicom radnog vremena zbog pojačane njege djeteta, potpora raste sa 125% na 159% proračunske osnovice, odnosno s 552 eura na 702 eura. Zaposleni i samozaposleni roditelji koji ne ispunjavaju uvjet radnog staža propisan zakonom sada će primati 702 eura, umjesto dosadašnjih 552 eura.

Povećava se i potpora za roditeljski dopust, rad s polovicom radnog vremena te dopust u slučaju smrti djeteta za osobe na stručnom osposobljavanju, roditelje njegovatelje i skrbnike hrvatskih ratnih vojnih invalida – s 552 eura na 702 eura.

Roditelji blizanaca, trećeg i svakog sljedećeg djeteta, koji koriste roditeljski dopust u trajanju od 30 mjeseci, imat će povećanu potporu s 552 eura na 803 eura.

Osim toga, jednokratna naknada za novorođeno dijete udvostručena je – umjesto 309 eura, sada će iznositi 618 eura.

Jedna od važnih novosti odnosi se na očinski dopust, čije trajanje se produljuje – umjesto dosadašnjih 10 radnih dana, sada će iznositi 20 radnih dana za jedno dijete, dok u slučaju blizanaca ili više djece, umjesto dosadašnjih 15 radnih dana, trajat će 30 radnih dana.

Zakon će stupiti na snagu 1. ožujka, a povećane naknade ostvarit će svi korisnici koji se u tom trenutku zateknu u korištenju prava (vlada.gov.hr).

7. ZAKLJUČAK

Promjene stavova prema braku i obitelji posljednjih desetljeća rezultat su složenih društvenih, ekonomskih i kulturnih transformacija. Tradicionalni modeli braka i obitelji postupno su se prilagodili novim društvenim okolnostima, a povećana individualizacija, ravnopravnost spolova i ekonomska nesigurnost doveli su do redefiniranja obiteljskih uloga i odnosa. Sve veća prihvaćenost alternativnih oblika zajedništva, poput kohabitacije i samohranog roditeljstva, smanjena stopa sklapanja brakova te rastuća stopa razvoda ukazuju na značajan odmak od tradicionalnih obiteljskih normi.

Ove promjene nužno utječu i na oblikovanje obiteljske politike. U suvremenom društvu, obiteljske politike više ne mogu biti usmjerene isključivo na zaštitu tradicionalnog braka, već moraju prepoznati raznolikost obiteljskih struktura i prilagoditi se novim potrebama građana. Uspješne obiteljske politike danas

uključuju fleksibilne roditeljske dopuste, financijsku podršku za obitelji s djecom, kvalitetnu i dostupnu skrb za djecu te poglavito mjere koje omogućuju bolju ravnotežu između poslovnih i obiteljskih obveza.

Hrvatska obiteljska politika suočava se s izazovima kao što su niska stopa nataliteta, demografski pad i iseljavanje mladih obitelji. Iako postoje određene mjere za poticanje rađanja i financijsku podršku roditeljima, one nisu uvijek dovoljno prilagođene suvremenim potrebama. Stoga je važno usvojiti fleksibilniji pristup koji će uključivati podršku svim oblicima obitelji, ravnopravnu raspodjelu roditeljskih i profesionalnih obveza te poboljšanje ekonomske i stambene sigurnosti mladih obitelji.

Promjene stavova prema braku i obitelji zahtijevaju dinamičnu i inkluzivnu obiteljsku politiku koja će osigurati podršku svim građanima, neovisno o vrsti zajednice u kojoj žive. Dugoročni uspjeh ovih politika ovisi o njihovoj sposobnosti da odgovore na izazove te unaprijede kvalitetu života obitelji i stvore stabilno okruženje za buduće generacije.

POPIS TABLICA

Tablica 4.1.....	13
Tablica 4.2.....	14
Tablica 4.3.....	15
Tablica 4.4.....	15
Tablica 4.5.....	16
Tablica 4.6.....	17

LITERATURA

1. Aračić, P., Baloban, J. i Nikodem, K. (2019). Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu od 1999. do 2017. godine. *Bogoslovska smotra*, 89 (2), 331-353.
2. Babić, Z. (2021). Sva četiri milijuna poljske djece primaju dječji doplatak. Poljska bitka za demografski opstanak ima šifru „500+ obitelj“. *Glas Koncila*. Posjećeno 15.01.2025. na mrežnoj stranici: <https://www.glas-koncila.hr/sva-cetiri-milijuna-poljske-djece-primaju-djecji-doplatak-poljska-bitka-za-demografski-opstanak-ima-sifru-500-obitelj/>
3. Bartolac, A. (2013). Stavovi studenata o kohabitaciji i braku. *Socijalna ekologija*, 22 (2), 107-131.
4. Beck, U. i Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization: Institutionalized individualism and its social and political consequences*. SAGE Publications Ltd.
5. Bubalo, I. (2015). Brak i obitelj u promijenjenom društveno-kulturnom kontekstu. *Bogoslovska smotra*, 85 (3), 647-664.
6. Capar, L. (2018). Kako je njemačka pronatalitetna politika ipak urodila plodom?. *Narod.hr*. Posjećeno 17.01.2025. na mrežnoj stranici: <https://narod.hr/eu-svijet/eu/njemacka-pronatalitetna-politika-ipak-urodila-plodom>
7. Cherlin, A. J. (2004). The deinstitutionalization of American marriage. *Journal of marriage and family*, 66(4), 848-861.
8. Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.
9. Dobrotić, I. (2019). Obiteljska politika. Bežovan, G. (ur.), *Socijalna politika Hrvatske*, (str. 337-398). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
10. Državni zavod za statistiku (2024). *Prirodno kretanje stanovništva*. Dostupno na mrežnoj stranici Državnog zavoda za statistiku: <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/prirodno-kretanje-stanovnistva/>

11. European values study (2021). Dostupno na mrežnoj stranici: <https://europeanvaluesstudy.eu/>
12. Ferragina, E. i Seeleib-Kaiser, M. (2011). Thematic Review: Welfare regime debate: past, present, futures?. *Policy & Politics*, 39(4), 583-611.
13. Giddens, A. (2007). *Sociologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
14. Ilišin, V. i Gvozdanović, A. (2016). Struktura i dinamika vrijednosti mladih u Hrvatskoj. Sekulić, D. (ur), *Vrijednosti u hrvatskom društvu*, (str. 169-197). Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.
15. Inglehart, R. i Baker, W. E. (2000). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American Sociological Review*, 65(1), 19–51.
16. Inglehart, R. i Norris, P. (2003). *Rising tide: Gender equality and cultural change around the world*. Cambridge University Press.
17. Jančić, A., Jurišić, K. i Lončarić, A. (2019). Postmoderna i promjene u braku i obitelji. *Didaskalos: časopis Udruge studenata pedagogije Filozofskog fakulteta Osijek*, 3 (3.), 153-162.
18. Janković, J. (2004). *Pristupanje obitelji: sustavni pristup*. Zagreb: Alinea.
19. Jarvis, D. S. L. (2008). Ulrich Beck, Globalization and the rise of the risk society: A critical exegetic analysis. *Lee Kuan Yew School of Public Policy Research Paper No. LKYSPP08-003*.
20. Kamenov, Ž. i Galić, B. (2009). *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj*. Zagreb: Vlada RH, Ured za ravnopravnost spolova
21. Koprek, I. (2015). Razarajući čimbenici braka i obitelji. *Bogoslovska smotra*, 85 (3), 759-778.
22. Korda, Z. (2024). Provjerili smo koji gradovi i općine isplaćuju najveće potpore za rođenje djeteta. *Tportal.hr*. Posjećeno 11.01.2025. na mrežnoj stranici: [https://www.tportal.hr/biznis/clanak/provjerili-smo-koji-gradovi-i-opcine-isplacuju-najvece-potpore-za-rodenje-djeteta-20240206#:~:text=Me%C4%91u%20gradovima%20je%20rekorder%20po,i%20Vrlika%20\(1327%20eura\)](https://www.tportal.hr/biznis/clanak/provjerili-smo-koji-gradovi-i-opcine-isplacuju-najvece-potpore-za-rodenje-djeteta-20240206#:~:text=Me%C4%91u%20gradovima%20je%20rekorder%20po,i%20Vrlika%20(1327%20eura)).
23. Leutar, Z. (2004). Žena između svijeta rada i obitelji. *Društvena istraživanja*, 13 (6 (74)), 1159-1177.

24. Nikodem, K., Aračić, P. i Džinić, I. (2010). Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu. Analiza osnovnih pokazatelja u razdoblju od 1999. do 2008. godine. *Bogoslovska smotra*, 80 (2), 623-642.
25. Nimac, D. (2010). (Ne)mogućnosti tradicijske obitelji u suvremenom društvu. *Obnovljeni Život*, 65. (1.), 23-35.
26. Pavliček Budimir, B. (2018). Državne potpore obiteljima s djecom: prikaz odabranih novčanih potpora i usporedba Hrvatske i nekih europskih država. *Zagrebačka pravna revija*, 7 (3), 353-371.
27. Petir, M. Mađarska izdvaja 5% BDP-a za mjere kojima podupire obitelj. Petir.eu. Posjećeno 20.01.2025. na mrežnoj stranici: <https://petir.eu/novosti/madarska-izdvaja-5-bdp-a-za-mjere-kojima-podupire-obitelj/>
28. Rawson, B. (2010). *A Companion to Families in the Greek and Roman Worlds*. Blackwell Publishing Ltd
29. Reić Ercegovac, I. i Koludrović, M. (2012). Uloga životnih vrijednosti u objašnjenju stavova prema razvodu braka - međugeneracijska i unutarobiteljska perspektiva. *Sociologija i prostor*, 50 (2 (193)), 257-273.
30. Reić-Ercegovac, I. i Kardum, G. (2012). Stavovi prema braku i motivacija za roditeljstvom kod studenata. *Počeci*, 10. (1.), 60-63.
31. Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online readings in Psychology and Culture*, 2(1), 11.
32. Strategija demografske revitalizacije Republike Hrvatske do 2033. godine. *Narodne novine*, 36/24. Posjećeno 25.01.2025. na mrežnoj stranici Narodnih novina: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2024_03_36_580.html
33. The International Social Survey Programme (2024). Dostupno na mrežnoj stranici: <https://issp.org/>
34. Thévenon, O. (2011). Family policies in OECD countries: A comparative analysis. *Population and development review*, 37(1), 57-87.
35. Treas, J., Lui, J. i Gubernskaya, Z. (2014). Attitudes on marriage and new relationships: Cross-national evidence on the deinstitutionalization of marriage. *Demographic research*, 30, 1495.

36. Udvostručuje se iznos jednokratne naknade za novorođeno dijete, limit naknade za roditeljski dopust raste na 3000 eura. Vlada Republike Hrvatske. Posjećeno 07.02.2025. na mrežnoj stranici Vlade RH: <https://vlada.gov.hr/vijesti/udvostrucuje-se-iznos-jednokratne-naknade-za-novorodjeno-dijete-limit-naknade-za-roditeljski-dopust-raste-na-3000-eura/43719?lang=hr>
37. Ustav Republike Hrvatske. *Narodne novine*, 85/10. Posjećeno 14.12.2024. na mrežnoj stranici Narodnih novina: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html
38. World value survey (2024). Dostupno na mrežnoj stranici: <https://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>
39. Zakon o roditeljskim i roditeljskim potporama. *Narodne novine*, 152/22. Posjećeno 07.01.2025. na mrežnoj stranici Narodnih novina: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_12_152_2372.html
40. Zakon o subvencioniranju stambenih kredita. *Narodne novine*, 65/17. Posjećeno 10.01.2025. na mrežnoj stranici Narodnih novina: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_07_65_1493.html
41. Zrinščak, S. i Puljiz, V. (2002). Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu. *Revija za socijalnu politiku*, 9 (2), 117-137.